

LITERATURA ȘI ARTA 1954

Elena Harconița

Publicația, care s-a numit inițial „Învățătorul Moldovei”, a apărut la 3 octombrie 1954. Era cel dintâi ziar din perioada sovietică ce se adresa cadrelor didactice din RSS Moldovenească. Avea patru pagini, format mare (A2). La început, ieșea duminică, mai târziu – în zilele de joi, cu subtitlul „Organ al Ministerului de Învățământ și al Comitetului Profesional al Lucrătorilor Școlii Începătoare și Mijlocii din RSS Moldovenească”.

Primul său redactor-șef a fost M. Șleahțici, succedat de Vl. Semeniuc. Era un ziar complet politizat, majoritatea articolelor din el referindu-se la teoria marxist-leninistă, educația ateistă și învățarea limbii ruse în școala națională.

Din 1 ianuarie 1957, a început să apară cu denumirea de „Cultura Moldovei”, devenind organ al Ministerului Învățământului și Culturii, redactor-șef fiind numit poetul P. Cruceniuc. Ziarul apărea duminică și joi, în patru pagini de format A2, deosebindu-se de cel precedent prin stilul său elevat și articolele semnate de I. Podoleanu, P. Darie, P. Cărare, I. Ciocanu, A. Strâmbeanu, S. Saka, A. Codru, V. Beșleagă ș.a.

În timpul „dezghețului” hrușciovist, a fost prima publicație care își permitea pluralitatea de opinii, vorbind despre reforma ortografică sau creația scriitorilor români B. Delavrancea, N. Bălcescu, I. L. Caragiale. În numărul din 13 ianuarie 1957 a fost reprodusă, în fotocopie, felicitarea lui M. Sadoveanu, astfel prezentându-se ortografia firească a limbii române.

P. Cruceniuc a dat dovadă, în repetate rânduri, de acte de curaj: a reprodus inscripția în grafie latină de pe postamentul lui A. Pușkin din Chișinău (ulterior, ștearsă și înlocuită cu un citat în limba rusă de regimul sovietic), a publicat un articol semnat de C. Stere, articolul „Creație autentică” de N. Costenco ș.a. Dar, după critici violente, P. Cruceniuc este destituit și în locul lui este numit poetul V. Teleucă (redactor-șef în anii 1977-1983). Este luată hotărârea de a trece ziarul sub egida Editurii de Partid. La 3 aprilie 1965 publicația începe să apară cu denumirea „Cultura”, în 16 pagini de format mic (A3) și cu subtitlul „Publicație social-politică, pedagogică, cultural-literară”.

Începând cu 7 aprilie 1977, pe baza săptămânalului „Cultura”, sunt fondate două publicații diferite: „Literatura și arta”, organ al Uniunii Scriitorilor și al Ministerului Culturii (mai târziu, numai al Uniunii Scriitorilor), și „Învățământul

public”, organ al învățământului și al Consiliului Republican al sindicatelor de ramură.

La conducerea publicației este numit V. Senic (1983-1986), iar autorii care publică aici sunt: D. Mihail, M. Blajinu, V. Zbârnciog, M. I. Cibotaru, I. Burghiu, I. Nicuță, E. Gheorghiuță, H. Moraru, I. Cațaveică. Săptămânalul aborda diverse subiecte privind moștenirea artistică și literară, promovarea limbii materne și a folclorului autohton.

„Literatura și arta” are un merit deosebit în mișcarea social-culturală și națională, legată de destrămarea imperiului rus și de obținerea independenței statului Republica Moldova. În acest timp, revista a fost o porta voce a românilor basarabeni, avându-l ca redactor-șef pe N. Dabija, cel mai longeviv în această funcție (1986-2021). În postul de redactor-șef adjunct activa A. Blanovschi, iar secretar al redacției era E. Gheorghiuță. Din echipa redacțională făceau parte H. Moraru, Gh. Budeanu, A. Reniță, I. Cațaveică, Al. Donos, D. Mihail (stilizator). După decenii de scriere cu litere rusești, „Literatura și arta” este printre primele publicații care trec la grafia latină și susțin înlocuirea limbii ruse cu limba română ca limba oficială. Pe paginile ei erau abordate subiecte interzise la acea vreme, precum deportările sau foametea organizată, redeschiderea bisericilor ș.a.

Este prima ediție periodică apărută în grafia latină cu regularitate în perioada postbelică (la 15 iunie 1989, cu mult înainte de a intra în vigoare legea privind trecerea la grafia latină). Astfel, în 1990 a devenit publicația cu tirajul cel mai mare din Europa: de la 6 500 de exemplare în 1986, la 186 de mii în 1989 și 260 de mii în 1990.

Ca deputat în Parlament (de legislaturile 1990-1994, 1998-2001), N. Dabija a contribuit la promovarea unor acte istorice, precum Declarația de independență a Republicii Moldova, legile care au oficializat tricolorul ca drapel de stat și au consfințit stema și imnul de stat ale Republicii Moldova. I-a revenit conducerea săptămânalului într-o perioadă foarte dificilă de mobilizare a mișcării democratice, de trezire a conștiinței naționale, de declarare a limbii române ca limbă oficială. În condițiile regimului comunist, publicația a devenit o forță importantă în lupta pentru triumful adevărului istoric, un model de demnitate și curaj, un spațiu de manifestare a libertății de gândire și de exprimare. Editorialele semnate de redactorul-șef, articolele scrise de R. Ciobanu, N. Josu, E. Tamazlăcaru, I. Popa ș.a. au contribuit la trezirea conștiinței naționale a maselor. N. Dabija, autor a peste 80 de volume de poezie, proză și eseuri, a fost ulterior președinte al Forului Democrat al Românilor din Republica Moldova, membru de onoare al Academiei Române și membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei.

Săptămânalul a devenit unul simbol, în care s-a scris și se scrie istorie, în care a fost publicată „Scrisoarea deschisă a celor 66”, semnată de scriitori, savanți, oameni de cultură (septembrie 1988), adresată Comisiei Interdepartamentale în frunte

cu președintele Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, ce urma să se ocupe de problema limbii de stat, a alfabetului și a istoriei.

„Literatura și arta”, publicație a Uniunii Scriitorilor, a devenit una a întregii intelectualități din Republica Moldova. Pe paginile sale au apărut versuri de: Gr. Vieru, L. Lari, G. Furdui, A. Păunescu; proză și articole de: M. Cimpoi, I. Druță, I. Ungureanu, N. Mățaș, A. Lavric, I. Anton, I. Burghiu, A. Busuioc, L. Butnaru, M. V. Ciobanu, V. Ciobanu, D. Dabija, I. Filip, Em. Galaicu-Păun, N. Leahu, E. Lungu ș.a.

Tot aici au fost publicate importante cercetări în știința istorică, realizate de istorici și savanți cu renume: Al. Moșanu, A. Petrencu, I. Buga, B. Vizer, D. Dragnev, I. Negrei, P. Parasca, Gh. Palade, Gh. Cernea și mulți alții. Din anul 2021 redactor-șef al săptămânalului este jurnalista Doina Dabija (Dobzeu), fiica regretatului scriitor N. Dabija.

Echipa redacțională a săptămânalului a încetățenit (din 2006) tradiția de a sărbători laureații „Literaturii și arta” pentru un anumit an, oferind premii pentru: poezie, proză, critică, publicistică, știință, arte, debut, satiră și umor.

În 1999 a fost considerată cea mai bună publicație a anului (categoria publicații literare) la Festivalul Regional al Presei din Europa Centrală și de Est (Lvov, Ucraina).

În 2009 a fost publicat un număr aniversar – nr. 39 (3343), în care au apărut zeci de mesaje de felicitare și aduceri-aminte, din partea autorităților, scriitorilor, istoricilor și a altor intelectuali din Republica Moldova și România, despre calea istorică pe care a parcurs-o „Literatura și arta”.

A se vedea și articolele din „Calendar Național 2004”. – Chișinău, 2004. – P. 275-276 ; „Calendar Național 2014”. – Chișinău, 2014. – P. 307.

Bibliografie selectivă:

Literatura și arta. – 2009. – 1 oct. (Nr 39 (3343) – aniversar) ; [Resursă electronică]. – URL: https://www.literaturasiarta.md/public/1463ro_Nr_39.pdf.

Literatura și arta : [site]. – URL: <https://www.literaturasiarta.md/> (accesat: 24.08.2023).

Dabija, Doina. „Literatura și arta” – revista care scrie istorie / Doina Dabija // Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România : [site]. – URL: <https://uzpr.ro/11/12/2019/literatura-si-arta-revista-care-scrie-istorie/> (accesat: 30.08.2023).

Istoria săptămânalului „Literatura și arta”, la care o perioadă a fost redactor-șef regretatul Nicolae Dabija // Publica. – 2021. – 15 mar. ; [Resursă electronică]. – URL: <https://www.publika.md/istoria-saptamanalului-literaturasi-arta/>

arta-la-care-o-perioada-re
dabija_3097876.html.

dactor-sef-a-fost-regretatul-ni

colae-

Literatura și arta // Hangiu, I. Dicționarul presei literare românești : 1790-1990 / I. Hangiu. – București : Editura Fundației Culturale Române, 1996. – P. 264-265.

Nicolae Dabija a luat cu sine la cer Literatura și arta Basarabiei // Telegraful Unirii. – 2021. – 12 mar. ; [Resursă electronică]. – URL: <https://telegrafvalah.wordpress.com/2021/03/12/nicolae-dabija-a-luat-cu-sine-la-cer-li-teratura-si-arta-basarabiei/>.

Nicolae Dabija este redactor șef la „Literatura și arta” din 1986 // Wikiwand : [site]. – URL: https://www.wikiwand.com/en/Literatura_%C8%99i_Arta (accesat: 30.08.2023).

Vieru-Ișaeu, Maria. „Literatura și arta” – izvor de curaj în apărarea identității / Maria Vieru-Ișaeu // Literatura și arta. – 2014. – 2 oct. – P. 4.

Harconița, Elena. LITERATURA ȘI ARTA – 70 de ani // Calendar Național 2024 / Biblioteca Națională a Republicii Moldova ; director general: Elena Pintilei ; coord.: Veronica Borș ; aut.: Elena Barbos-Balinschi, Maria S. Ciobanu, Elena Harconița, Ana Struță ; colegiul red.: acad. Andrei Eșanu (președinte), Iurie Colesnic (vicepreședinte), Iulian Filip [et al.] ; red.: Elena Varzari ; redactare bibliografică: Elena Barbos-Balinschi. – Chișinău, 2023 (Primex-Com). – P. 255-257. – ISSN 1857-1557. — Bibliogr. la sfârșitul art. – Ind. alf. al datelor memorabile documentate: p. 350-352. – Mod de acces: http://bnrm.md/files/publicatii/CN_2024.pdf